

El Dokuması Kilimciliğin Günümüzdeki Faaliyet Durumu Üzerine Bir Araştırma: Hatay İli Örneği

Hand Woven Kilimciliğin Today's Activity A Study on Status: The Case of Hatay Province

Kürşat İLGÜN*

Özet

Dünyada teknolojinin hızla ilerlemesiyle ilgi alanları ve sektörler de giderek değişmektedir. İnsanlar da bu doğrultuda ticari kaygıyla yeni iş alanlarına yönelmekte ve teknolojiyi ticari amaçlar için kullanmaktadırlar. İş alanlarındaki bu hızlı değişim birçok alanı olumlu veya olumsuz yönde etkilemiştir. Geleneksel el zanaatlarımızdan olan el dokuması kilim zanaatı da fabrikaların kurulmasıyla ve seri üretime geçilmesiyle bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu işle uğraşan az sayıda usta, bütün zorluklara rağmen kilimlerini gayretle, ilmek ilmek işlemektedirler. Nitekim bu çalışmada Antakya'daki kilim dokumacılığının tarihi seyri, tercih edilen motifler ve anlamları, zanaatın incelikleri ve zorlukları, el dokuması kilimlerin ayırt edici özellikleri ve mesleğin geleceğe taşınmasıyla ilgili sorunlar ve öneriler yer almaktadır. Dünyada faaliyeti bitmek üzere olan bu zanaatın tanıtımı ile ilgili öneriler vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kilim, dokuma, Geleneksel el zanaatları, motif.

Abstract

In the world, interests and sectors have been changing quickly with the development of technology. People, also, have a tendency to the new fields and have used the technology for commercial purposes. This quick changes in business life have affected many fields both positively and negatively. The craft of hand wo-

* Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

ven rug which is one of our traditional crafts have been affected negatively by the opening of new factories and serial manufacture. In spite of many difficulties, few experts who works on this field have performed their rugs with a huge effort. So, this work contains the suggestions and problems related with the history of hand woven rug in Antakya, the themes& their meanings, the difficulties& the delicacy of this craft, distinctiveness of hand woven rugs. In conclusion part, suggestions in related with the advertising of this craft which is about to end in the world.

Keywords: rugs, weaving, traditional hand crafts, motif.

Giriş

Kilim, Türk tarihini motiflerinde taşıyan; yüz yıllardır milletimizin yaşadığı sevinci, acıları, aile yapısını, örf ve adetlerini yansıtan, geleneksel motiflerle süslü örtü ve yaygılara denir. Tarihi süreç içinde geleneksel motiflerle birlikte sürekli yenilenen ve çağın ihtiyaçlarına cevap veren kilim, aynı zamanda Türk milletinin yaratıcılığını gösteren en nadide sanat eserlerinden biridir. Bir zamanlar her evde dokunabilen ve yaygın iş alanlarından biri olan bu sanat, günümüzde çok az sayıda usta tarafından el ile dokunan ve çırak bulmanın neredeyse imkansız olduğu bir sanat haline gelmiştir

Elde bulunan en eski dokuma örneği Yukarı Altay bölgesindeki Pazırık kurganında bulunan halı örneğidir. Bu halının yaklaşık 6000 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Koyun yününden yapılan halıda geometrik, aslan, at, geyik, nal, çiçek ve pantolonlu süvari figürleri bozulmadan günümüze kadar kalmıştır. Rus arkeolog Rudenko, Pazırık'ta bulduğu halının İran halısı olduğu görüşünü belirtmiştir. Fakat belirlenen tarihlerde o bölgede Türkler'in yaşadığı bilinmektedir. *“Yaratıcılık bir ürün değil, bir süreçtir ve belli bir amaca yöneliktir. Yaratıcı eylem sürecinde tasarımcı, çevresinde var olan ve yaratma olgusunun ortaya çıkmasına yardımcı olacak tüm kaynakları kullanmak ve onlardan yararlanmak zorundadır. Yaratıcılık eğitim yoluyla geliştirilebilir. Eğitimle yaratıcılığın ortaya çıkabilmesi için bireylere bilgi ve becerilerinin yanında yaratıcılık için gerekli özgürlüğün ve cesaretin de verilmesi gerekir.”* (Büken, 2004: 49)

“Kuşkusuz bir kültür unsurunun bir bölgede bulunması, o kültür unsurunun o bölgeye ait olacağı anlamı taşımaz. Fakat bulunan kültür unsurunun özellikleri, kollarının daha çok hangi sosyo-kültürel çevrede oluştuğu ile o çevrenin eseri olduğu hakkında önemli ipuçları verir. Mesela Antroloplar arasında, bir kültür unsuru daha çok nerede bulunuyor ve sosyo – kültürel hayat açısından önemli anlamlar taşıyorsa, o kültür unsurunun oranın eseri olduğu hakkında yaygın bir görüş vardır.” (Aksoy, 2002: 40)

“Türk kültür hayatında, dokuma tekniğinin ilk olarak ne zaman ve nerede başladığı tam olarak bilinmese de hiç kuşku yok ki dokuma sanatı, genel bağlamda Orta Asya’ da başlamıştır. Bu bölgede yaşayan yerliler ki göç eden bu kabilelere Yörük ya da göçebe kabileler denilmektedir. Göçebeler büyük bir nüfus artışı neticesinde Orta

Asya'nın batısına göç edip kendilerine yaşamak için daha uygun alanlar aramaya başladıklarında alışıkin olmadıkları hava koşullarına maruz kalmışlardır. Keçi yünü koyun yününe nazaran çok daha uzun ve sıkıdır. Düz dokuma tekniği bu anlamda ilk defa göçebe kilimlerinde kullanılmıştır.”(Fırat, 2009: 5)

“Ülkemizde çeşitli kurum ve şahıslar tarafından yapılan araştırmalar, ülkenin genelinde gerilediğini ve büyük bir bölümünün, ya tamamen kayb olduğu ya da kaybolmaya yüz tuttuğunu ortaya çıkarmıştır. Bugün Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Antakya ve çevresinde de çağın sunduğu teknolojik gelişmeler karşısında, zanaatların ayakta durmak için çaba sarf ettiği ve hatta yok olduğu görülebilmektedir.”(Eraslan, 2009: 375)

Hatay'da önceleri Reyhanlı, Samandağı, Harbiye ve Antakya'da önemli bir iş alanı olan kilim dokumacılığı, özellikle Antakya'daki iplikçiler pazarında faaliyet gösterirdi. Ayrıca Hatay'ın ilçelerinden biri olan Reyhanlı, aynı zamanda bir kilim modelinin de ismidir. Fakat günümüzde, bu bölgede de el dokuması kilim zanaatı yok olmaya yüz tutmuştur. Hatay genelinde ise bu işi sürdüren sadece bir kişi kalmıştır. Bu amaçla Hatay ili örneğiyle, ülkemizdeki bu milli zanaatın yeniden hayat bulması gerektiği vurgulanmaktadır.

1. Türk Kiliminin Özellikleri ve Motifleri

El dokuması kilimler, milletimizin tarihi süreçte kurduğu medeniyetlerin bir yansıması olmuş, toplumumuzun gelenek, görenek ve inanç sistemini motiflerinde ilmek ilmek işlemiştir. Bu süreçte toplumun değişen yargıları, çağın ihtiyaçları ve gelişen teknolojiye göre motiflerde ve renklerde farklılaşma meydana gelmiştir. Türk kilimi genellikle “Arış ipi” veya “Arğaç İpi” denilen yünlerle yapılır ve bu yünlerin rengi tercihe göre belirlenir. Modeller, dokuyucunun isteğine göre şekillenir. Kilimler, önceden yapılmış modellerin örneği, dokuyucunun kendisinin belirlediği modeller veya çizilmiş modellere göre motiflerle süslenir. Motifler yöreden yöreye değişik şekillerde karşımıza çıkar. Bazen de kullanılan motifin özelliğine göre o yörenin adını alabilir.

Ülkemizde sıklıkla kullanılan motifler şu şekildedir:

1. Geometrik motifler: Anadolu'da en çok kullanılan motif türüdür. Dokuma işinde geometrik desenleri işlemek daha kolay olduğu için bu motif türü daha fazla kullanılmaktadır.

Üçgen, dikdörtgen, dörtgen ve eşkenar dörtgen şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır.(Resim 1)

2. Hayvan motifleri: El dokuması kilimlerde hayvan motiflerinden genellikle kuş motifi tercih edilir. Fakat yörenin özellikleri ve dokuyucunun hayal dünyasına göre ejder, böcek, kartal, koç boynuzu ve akrep gibi motifler de tercih edilir.

3. Bitki motifleri: Kilimin dokunduğu yöreye göre değişmekle birlikte yaprak, ağaç, meyve gibi motiflerle birlikte, hayat ağacı, pıtrak ve karpuz gibi bitki motifleri de yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

4. Karışık motifler: Madalyon, rozet, çengel, sütun yazı, harf, vazo, bulut, çintemanı gibi motifler yer alır. Dokuyucunun isteğine göre şekillenen motiflerdir.

5. Sembolik motifler: Bu tür motifler, dokuyucunun duygularını yansıtır ve aynı zamanda doğa güçlerini simgelemektedir. Bunlara; kuş, hayat ağacı, el haç, tarak, ibrik, kandil motifleri örnek verilebilir.

1. Yöntem

Araştırma yapılmadan önce bu konuyla ilgili yazılı kaynaklar incelenmiş ve analiz edilmiştir. Gerekli incelemelerden sonra birçok kültürün ve sanatın buluşma noktası olması, bu kültürün geçmişten günümüze zenginleşerek gelmesi sonucunda bu araştırmanın evrenini Hatay ili oluşturmaktadır. Ayrıca Hatay ilinde el dokuması kilim zanaatıyla uğraşan esnafın araştırılmış, neticede bu işi sadece bir kişinin yaptığı tespit edilmiştir. Bu tespit neticesinde araştırmanın örneklemini Hatay ilinde bu işi yapan tek kişi olan el dokuması kilim ustası Abdullah AKAR ve eserleri oluşturmaktadır. Araştırma yapılırken kilim ustası ile belirlenen zaman dilimleri içinde bir araya gelinerek mülakat yöntemi uygulanmıştır. Sorular daha önce belirlenmiş, ustanın rahat bir şekilde cevaplayacağı açık uçlu sorular sorulmaya çalışılmıştır.

Mülakat yapılırken kayıt cihazı kullanılmış, ayrıca eserler fotoğraflanmıştır. Fotoğraflanan eserler hakkında da çeşitli sorular sorularak bu eserler hakkında bilgi alınmıştır. Araştırmada nitel çözümleme yoluna gidilmiş, sayısal verilere yer verilmemiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler daha önce incelenen kaynaklarla karşılaştırıldıktan ve gerekli incelemeler yapıldıktan sonra şekillerle ve tablolarla ortaya konmuş ve yorumlanmıştır.

1.1 Araştırma Soruları:

- Abdullah Bey, doğum yeriniz neresidir? Kaç yaşındasınız?
- Kilimcilik mesleğini kimden öğrendiniz ve kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz?
- Hatay'da kilim dokumasının tarihi hakkında bilgi verir misiniz? Ailenizin bu süreçteki yerinden bahseder misiniz?
- Bu sanatı yapmanın zorlukları nelerdir?
- Bir kilim dokunurken hangi aşamalardan geçer?
- Kilimlerinizde hangi motifleri tercih ediyorsunuz? Motiflerin anlamlarından bahseder misiniz?

- Sizce Hatay'daki kültür zenginliğinin, kilimlere ve motiflere yansımaları nasıl olmuştur?

- Kilimlerde kendi yaşamınızdan da hikayeler yer alıyor mu?

- Kilimleri kimler alıyor. Yurt dışından istek alıyor musunuz?

- El dokuması kilim motiflerinde geçmiş dönem ile günümüz arasında değişiklik var mıdır?

- Bu sanatı geleceğe taşımak için neler yapılmalıdır. Siz neler yapıyorsunuz?

Bu sorular Hatay ilinde el dokuması kilim işiyle uğraşan tek kişi kaldığı için Abdullah AKAR' a mülakat yöntemiyle sorulmuş, alınan cevaplar ışığında araştırma şekillenmiştir.

2.Bulgular ve Yorum

2.1 Hatay'da Kilimcilik Mesleğinin Tarihi ve Günümüze Geçiş Süreci

İlk yerleşimin M.Ö 8000 yılına tekamül ettiği sanılan Antakya, yaklaşık 2500 yıllık bir tarihe sahiptir. Şehir Yavuz Sultan Selim'in 1516-1517 Mısır Seferi sırasında Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.1937'de bağımsız Hatay Devleti kurulmuş,1939'da ise halk oylamasıyla Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Köklü tarihinden de anlaşılacağı üzere şehir, bir çok medeniyetin taşıyıcısı olma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda birçok zanaatın hayat bulduğu ve halen süregeldiği bir kültür abidesi durumundadır.

18.Yüzyıla ait arşivlere bakıldığında Antakya'da İplikçiler Pazarı denilen yerde birçok kilim tezgahı yer almakta ve kilimin yanında aba, hurç ve heybe imalatı da yapılmaktaydı.(Resim 2) Aynı zamanda şu an Kunduracılar Çarşısı olarak bilinen yerde Abacılar Çarşısı adı ile anılan yerin olduğu ve burada güreş ve sırma abaları üretildiği bilinmektedir.(Resim 3) Bu süreç 20.yüzyıla kadar bu şekilde devam etti. Sanayinin gelişmesi ve ihtiyaçların değişmesiyle el dokuma tezgahların yerini seri üretim yapan makineler ve fabrikalar aldı. Bu gelişmeler sadece halı ve kilim dokumacılığını değil aynı zamanda el işiyle çalışan bütün esnafları etkiledi. Fakat el dokuması ürünler ile fabrika ürünleri arasındaki kalite farkı ayrıca incelenmesi gereken hususi bir mevzudur. Günümüzde ise Antakya'da el dokuması kilim üreten sadece bir usta kalmıştır. Bu işi kendi dükkanında sürdüren A.A, babasından öğrendiği bu mesleği yirmi beş yıldır devam ettirmektedir. Ailesinin yüz otuz yıldır bu mesleği sürdürdüğünü belirten dokuma ustası, dönemin en usta dokumacılarından olan babası Mehmet AKAR' ın 1950 yıllarında elektrikli bir dokuma makinesi yaptığını ve bunu Ankara'da bir kuruluşa sattığını belirtmiştir. Fakat babasından kalan birçok eser ve alet üç yıl önce çıkan bir yangında yok olmuştur.

2.3 Hatay'da El Dokuması Kilimciliğın Günümüzdeki Durumu :

Hatay'da daha önce İplikçiler pazarı ve Abacılar çarşısında aktif durumdaki el dokuması kilim sanatı, günümüzde neredeyse yok olmak üzeredir. Bu sanatı üç nesildir sürdüren ailenin son üyesi olan Abdullah AKAR, (Resim 4) yirmi beş yıldır Sufistokrat ismini verdiği küçük dükkanında, babasından öğrendiklerini kendi yetenek ve beğenileri doğrultusunda sürdürmektedir. Bugüne kadar yaklaşık 10.000 adet kilim ve aba üreten usta, bildiklerini Halk Eğitim kurslarında gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır, fakat bu işi meslek haline getirecek bir çırak bulamamaktadır ve mesleğın devam etmesi noktasında şüpheleri vardır. Usta, bu nadide eserlerin hiçbirinin diğeriyle eş değer olmadığını her eserinin farklı hikayeler anlattığını ifade etmiştir. Bu eserlerin korumaya alınması ve tanıtımı için Hatay Valiliği, bazı çalışmalar yapmış, çeşitli fuar ve sergilerde bu kilimlerin topluma gösterimi sağlanmıştır. Aynı zamanda İngiltere ve Japonya gibi teknolojinin ileri seviyede olduğu ülkelerden gözlemciler gelerek bu eserlerin yapış süreçlerini takip etmiş ve örneklerini ülkelere götürmüşlerdir. Dokuma ustası, bu sanatın ve eserlerinin tanıtımı için çeşitli çalışmalar yapmış ve girişimlerde bulunmuştur. Bu sebeple yaklaşık 40 metrelik bir kilim dokuyarak Guinness Rekorlar Kitabı'na girmek istemektedir.

2.4 Hatay El Dokuması Kilimlerde Kullanılan Motifler ve Renkler

Hatay'da geçmişten beri süregelen kilim dokumacılığında kullanılan motifler ve renklerde dokumanın yapıldığı dönemin gelenekleri ve şartları etkili olmuştur. Antakya, Samandağ, Harbiye ve Reyhanlı kilim dokumacılığının en yaygın olduğu bölgelerdi. Kilim dokumacılığı önemli bir meslek dalı iken bu durum son elli yıldır farklı bir hal almıştır. (Resim 5) Günümüzde el dokuması kilimler Hatay'da sadece Antakya'da üretilebilmektedir.

Dokumanın daha kolay olması nedeniyle, kilimlerde genellikle geometrik motifler tercih edilmektedir. (Resim 6) Çağın ihtiyaçlarının ve ilgi alanlarının dikkate alınmasıyla geometrik motifler diğeri motiflerle de birleştirilmiş, dokuyucunun da hayal dünyasını yansıtacak şekilde yeni motifler ortaya çıkmıştır. (Resim 7)

Doğal yapısı incelendiğinde iklimi ve bitki örtüsü ile Türkiye'nin eşsiz yerlerinden biri olan Hatay, birçok hayvanın uğrak yeridir. Kuşların da göç yolunda bulunan bölgede, barışın simgesi güvercin, en önemli kültür unsurlarındandır. Kültürlerin barış içinde yaşadığını, bu semboller en iyi biçimde ifade eder. Bu sebeplerle el dokuması kilimlerde de bitki örtüsü ve kuşlar, motif olarak tercih edilmiştir. (Resim 8) Pıtrak isimli bitkinin kötülükleri uzaklaştırdığına inanılmış ve kilim motiflerinde bu bitki, çeşitli şekillerde kendine yer bulmuştur. (Resim 9)

Günümüz şartlarında çeşitliliği sağlamak ve sıradanlıktan uzaklaşmak adına, geleneksel motifler birleştirilerek farklı anlamları olan kilimler ortaya çıkarılmıştır. Bazı kilimlerde kuş motifi ile bereket anlamı olan motifler; bazılarında ise muska motifleriyle bitki motifleri beraber işlenmiştir. (Resim 10) Bu birleşimler aynı za-

manda yörenin kültür zenginliğini ve birlikteliğini hayal dünyasıyla birleştirerek desenlere yansıtmaktadır. Kilimlerdeki renkler incelendiğinde, Türk kilim motiflerinde karşımıza çıkan geleneksel renklerin yanı sıra Hatay'ın doğal güzelliklerini yansıtan renkler de ağır basmaktadır. Amanos dağlarının rengi olan yeşil ve çiçeklerinin renk çeşitliliği, Amik Ovası'nı simgeleyen buğday sarısı ve Akdeniz'in bize sunduğu mavi, ayrıca kırmızı, beyaz, mor gibi renkler A.A' nın iç dünyasını da yansıtarak kilimlerin rengini oluşturmuştur. **(Resim 11)**

3.Sonuç ve Öneriler

Hatay'da el dokuması kilim üzerine yapılan araştırma neticesinde, bundan elli yıl öncesine kadar İplikçiler Pazarı'nda ve Abacılar Çarşısı'nda süregelen bu sanatın bugün sadece bir kişi ile yürütülmeye çalışıldığı ve gelecek nesillere aktarılması konusunda ciddi kaygıların olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli kültürlerin barış içinde yaşadığı ve birçok geleneksel el sanatının faaliyetinin devam ettiği bu güzide ilimizde, kurum ve kuruluşlar el dokuması kilimlerin geleceğe aktarılması konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Birçok dünya ülkesinden gelen araştırmacılar, el dokuması kilimin aynı zamanda dünya uygarlığı açısından önemini kavrayarak bu işin inceliklerini öğrenmek istemektedirler. Teknolojinin her geçen gün gelişmesi bu alanda olumlu ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat el dokumasının yapılış süresi, ham madde fiyatları ve seri üretim kilimlerin çoğalması beraberinde ticari kaygıları da getirmiştir. Aynı zamanda iş alanlarının genişlemesi ve satışların az olması sebebiyle çirak bulmakta zorluk çekilmektedir.

Yok olmak üzere olan bu nadide kültür mirasımızın tanıtımı ve geleceğe aktarılması için yapılması gerekenler şunlardır:

1. Bu eserler, çeşitli yurt içi ve yurt dışı fuarlarda tanıtılmalı ve incelikleri anlatılmalıdır.
2. Görselliğin günümüzde en etkili iletişim yolu olması nedeniyle Hatay'daki kilim dokumacılığı üzerine bir belgesel hazırlanmalı ve ulusal ve uluslararası anlamda gösterimi sağlanmalıdır.
3. Faaliyetini sürdüren SODES projeleri kapsamında, çeşitli ilçe merkezlerinde bu sanatın öğretilmesi sağlanmalı, bu sanatı Hatay'da yapan tek kişi olan Abdullah AKAR, bu kurslarda usta öğretici olarak görevlendirilmelidir.
4. Dokunan kilimler, ulusal ve uluslar arası sergilerde halkın beğenisine sunulmalıdır.
5. Üniversitelerin ilgili fakültelerinde, eserler tanıtılmalı ve öğrencilere çeşitli sunumlarla bu sanatın incelikleri öğretilmelidir.
6. Kilim motiflerinde Hatay'a özgü motifler belirlenmeli ve isimsiz yeni motifler isimlendirilmelidir.
7. Gerekli incelemeler yapıldıktan sonra ilgili ortaöğretim kurumlarda ders olarak okutulması sağlanmalı, ilköğretimde de seçmeli dersler arasına konmalıdır.

Kaynaklar

- Aslanapa, O. (2005). *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*. İnkılap Kitabevi Yayınları. İstanbul
- Büken, N.R. (2004). *Güzel Sanatlar Fakülteleri, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Halı Kilim-Eski Kumaş Desenleri* A.S.D. Eğitiminde Yaratıcılık ve Tasarım Olgusu. Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi. Burdur
- Durul, Y. (1985). *Anadolu Kilimlerinden Örnekler*. Akbank Yayınları. İstanbul
- Durul, Y. (1961). *Eski Türk Halıları ve Kilimlerinden Örnekler*. Sümerbank Yayınları. İstanbul
- Durul, Y. (1987). *Türk Kilim Motifleri*. TKAE Yayınları. Ankara
- Eraslan, A. (2009). *Antakya ve Çevresinde El Zanaatları*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Hatay
- Fazlıoğlu, İ. (2001). *Eskiçağda Dokuma*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları. İstanbul
- Fırat, R. (2009). *Geleneksel Türk Kilimlerinin Modernizasyonu ve Hazır Giyim Sektöründe Kullanımı*. 1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine
- Karahan, K. (1989). *Halıcılığın Tarihi İçinde Türk Halıcılığının Yeri ve Yapısı*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Kayseri
- Mert, O. (2007). *Kemaliye'de Eski Türk İzleri: Dilli Vadisindeki Petroglif ve Damgalar*. A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Erzurum
- Ölmez, F.N. (2011). *Geçmişten Günümüze Taşınar Halıları*. Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi. Isparta
- Solmaz, G. (2009). *Sarıkamış Tarihinde İki Kilim İki Lider*. A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Erzurum
- Soysaldı A. (2009). *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen*. A.K.M. Yayınları. Ankara
- Zaimoğlu, Ö. ve Ergüder, A.A. (2005). *Goşken Kilimleri*. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. Erzurum

Eklr:**Resim 1. Geometrik desenli bir Antakya kilimi****Resim 2. 110 yıllık Antakya kilim tezgahı**

Resim 3. Reyhanlı Modeli İşlenmiş Antakya Aba Örneği

Resim 4. Antakya'da Kilim Dokuma Ustası (Abdullah AKAR)

Resim 5. 70 yıllık bir Antakya kilimi (Reyhanlı Modeli)

Resim 6. Mozaik motifli Antakya kilimi.

Resim 7. Karışık motifli Antakya kilimi

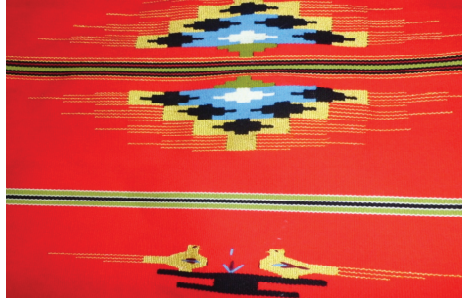
(Bu motifi dokuma ustası Çavuş motifi diye adlandırmıştır.)

Resim 8. Kuş motifli Antakya kilimi

Resim 9. Pıtrak motifli Antakya kilimi

Resim 10. Bereket ve kuş motifli Antakya kilimi

Resim 11. Antakya kilimlerinde kullanılan renkler